

TEORİ VE UYGULAMADA BÖLGESEL SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Murat ÇETİN*

Özet

Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik geleneksel yaklaşımlar kavramsal bir çerçeveye sunmakta, bölgesel sürdürülebilir kalkınmaya yönelik spesifik bir açıklama getirememektedir. Bu nedenle 1990'ların ikinci yarısından itibaren bölgesel sürdürülebilir kalkınma modelleri geliştirilmektedir. Bu çalışmada öncelikle, geleneksel sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları incelenmektedir. İkinci olarak, Smutko (1996), Collados ve Duane (1999), ve Medhurst (2003) tarafından geliştirilen bölgesel sürdürülebilir kalkınma modelleri değerlendirilmektedir. Bu modeller, doğal sermayenin bölgenin yaşam kalitesi, hayat standardı ve refah düzeyine olan etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Son olarak bölgesel sürdürülebilir kalkınmaya yönelik hem Avrupa Birliği düzeyinde hem de ulusal bazda bazı program ve projelerden örnek uygulamalara yer verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Doğal Sermaye, Sürdürülebilir Kalkınma Modelleri, Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma, Geleneksel Ekonomik Yaklaşımlar

Regional Sustainable Development In Theory And Practice

Abstract

Traditional approaches related with sustainable development present a conceptual framework and can not explain the concept of regional sustainable development specifically. Therefore, the models of regional sustainable development has been developed since the second part of 1990's. In this study initially, the traditional approaches of sustainable development is examined. Secondly, the models of regional sustainable development developed by Smutko (1996), Collados and Duane (1999), and Medhurst (2003) are evaluated. These models focus on the effects of natural capital on quality of life, standarts of life and welfare of the region. Finally, this study deals with several sample applications both from European Union and national programmes and projects on regional sustainable development.

Keywords: Natural Capital, Sustainable Development Models, Regional Sustainable Development, Traditional Economic Approaches.

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Yozgat, İİBF, İktisat Bölümü.

1. GİRİŞ

1990'ların ikinci yarısından itibaren akademik çevrelerin ilgisi, sürdürülebilir kalkınmanın yerel ve bölgesel bazda değerlendirilmesine doğru kaymaya başlamıştır. Nitekim Smutko (1996a;b), Collados ve Duane (1999), Naradoslawsky (2001), Lindley (2001), Mc Evoy ve Ravetz (2001), Ravetz (2003) ve Medhurst (2003), çalışmalarında bölgesel bazda sürdürülebilir kalkınma olgusunu farklı açılardan inceleyerek çeşitli modeller geliştirmişlerdir. Diğer taraftan Gibbs ve Jonas (1999), bölgesel kalkınma ajansları, bölgesel idare ve çevre arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bölgesel sürdürülebilir kalkınma, bölgesel düzeyde uygulanabilme özelliğine sahip ekolojik bir sürdürülebilir kalkınma anlayışını niteler. Bu çalışmada teori ve uygulama düzeyinde bölgesel sürdürülebilir kalkınma olgusu değerlendirilmektedir. Öncelikle geleneksel yaklaşımlar çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma olgusu ele alınmakta, daha sonra son yıllarda bölgesel değerlendirmelere imkan sağlayan yeni yaklaşım ve modeller incelenmektedir. Son olarak, hem Avrupa Birliği düzeyinde hem de ulusal düzeyde farklı bölgesel sürdürülebilir kalkınma uygulamalarından örneklere yer verilmiştir.

2. GELENEKSEL YAKLAŞIMLAR IŞIĞINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Brundtland Raporu¹, sürdürülebilir kalkınmayı gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan bugünkü neslin ihtiyaçlarını karşılayan bir kalkınma anlayışı olarak tanımlar. Bir başka ifadeyle, doğal sermaye stoğunda bir azalma olmadan gelecek nesillerin de bu günkü nesiller gibi aynı refah düzeyine sahip olmaları anlamına gelir. Rapor sürdürülebilir kalkınmayı, bir değişim süreci olarak nitelendirir (WCED, 1987:43-44). Bir başka açıdan bakıldığında sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal ve çevresel sistemlerin esnekliği korunarak, sürdürülebilir bir zaman diliminde bireyler ve toplumun kendi arzularını gerçekleştirmelerini ve kendi potansiyellerini ortaya çıkarmalarını sağlayacak bir dizi fırsatın yaratılması sürecidir (Islam vd., 2003:2). Ekonomik büyüme ve gelişmeyi yönlendirebilmek için ekonomik ve ekolojik prensipleri içine alan sürdürülebilir kalkınma olgusu, doğal kaynakların-sermayenin aşırı tüketiminden kaynaklanan çevresel bozulmalar dikkate alındığında daha iyi anlaşılmaktadır (Dyllick ve Ayres, 2003:15). Sürdürülebilir kalkınmanın

¹ Meadows ve arkadaşları (1972) tarafından geliştirilen "Büyümenin Sınırları" adlı tez, Brundtland Raporu (1987) ve Rio Dünya Zirvesi (1992)'yle birlikte sürdürülebilir kalkınma olgusu, literatür çalışmalarının odak noktası olmuştur. Brundtland Raporu, konunun hem bilimsel hem de politik açıdan ön plana çıkmasında başlangıç noktası olması nedeniyle önemlidir (Islam vd., 2003:1-2).

ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç temel yönünün olduğu belirtilmektedir² (Munasinghe, 1992:3).

Sürdürülebilir kalkınmanın temelleri klasik iktisat teorisine kadar uzanır. Dönemin iktisatçılarından Ricardo, Malthus ve Mill, “büyümenin sınırları” konusunda önemli olgular geliştirmişlerdir. Malthus büyümenin sınırını kıtlık olgusuna dayandırmış, kullanılabilir alanı sabit olarak kabul ederek nüfus artışının sınırlandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Ricardo, homojen özelliği nedeniyle toprağın azalan verimleri üzerine kendi açıklamalarını dayandırmıştır. Ricardo’ya göre, artan nüfus daha az verimli olan alanları kullanmak zorunda kalacağından hayat standartları belli bir süre sonra azalacak, nüfus artışı da duracaktır. Mill ise, bireysel sağduyu ve tutumluluğun sonucunda daha iyi bir refah dağılımının gerçekleşebileceğine inandığı için “durağan durum” konusunda Ricardo’ya nazaran daha iyimser bir görüşe sahiptir.

1870’lerden itibaren neoklasik iktisadi düşünce “marjinal analizleri” kullanarak uzun dönemli etkiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Temiz hava ve su, rekabeti olmayan ve çok özel niteliklere sahip bir kamu malı olarak görülmüş, hükümet düzenlemeleriyle sunulması gereken hizmetlerden sayılmıştır. Fiyat düzenlemeleri, negatif dışsallıklar durumunda etkinliği sağlayabilmek için başvurulabilecek en uygun kamu araçlarından biri olarak görülmüştür (Ortolano, 1997:14). Neoklasik iktisat, ekonomik sistemi doğal ve diğer sosyal sistemlerden ayrı olarak değerlendirir. Doğal sermaye, üretim sürecinde etkili olan girdilerin temel kaynağı olmakla birlikte, gereken önemi görmemiştir. Bu yaklaşıma göre, etkin bir fiyat sistemi ile ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek mümkündür. Ancak bu durum bir taraftan teknik gelişmeleri teşvik ederken, diğer taraftan da kıtlık sorununu beraberinde getirir. Teknik gelişmeler, doğal maddelerin ikamesini ve yeniden işlenmesini kolaylaştırarak tüketimi azaltabilmektedir. Neo-klasiklere göre, teknolojik değişimlere bağlı olarak farklı sermaye türleri ve işgücü-sermaye ikamesi söz konusudur (England, 2000:425-426; Geldrop ve Withagen, 2000:445-446).

Bu yaklaşım ışığında sürdürülebilirlik, doğal sermaye dahil tüm üretim faktörleri arasında tam ikame varsayımından yola çıkılarak değerlendirilebilir. Ekonomik kalkınma ancak tüm servet stoğunun zaman içinde değişmemesi durumunda sürdürülebilir bir nitelik kazanır. Her hangi bir varlığın miktarı azaldığında bunu telafi edebilmek için bir diğer varlığın miktarının artırılması

² Sürdürülebilir kalkınmanın her bir yönü, kendi sürükleyici güçleri ve özellikleri olan bir sisteme benzer (Dopfler, 1979:10). Ekonomik yönü, özellikle mal ve hizmet tüketimini artırarak insan refahının yükseltilmesine çalışır. Çevresel yönü, ekolojik sistemlerin bütünlüğü ve esnekliğinin korunması üzerinde durur. Sosyal yönü ise, insan ilişkilerinin geliştirilmesi, bireysel ve grup hedeflerine ulaşılması konularıyla ilgilidir. Bkz: Pearce ve Turner,1990; Perrings ve Opschoor, 1994; Munasinghe ve Shearer, 1995; Pezzey, 1992; Bohle vd., 1994; Ribot vd., 1996; Stavins vd., 2003.

gerekir. Bu nedenle, bu durum “oldukça zayıf bir sürdürülebilirlik” olarak nitelendirilir³ (Turner vd., 1994:24).

Diğer taraftan çevre iktisadı, sosyo-ekonomik sistemi ekolojik sistemin temel bir parçası olarak kabul ettiği için neoklasik iktisadın görüşlerini reddeder. Bu yaklaşım bağlamında çevresel sorunlar yapısal nitelikte olup, dışsallık ve kaynak ikamesi olgularıyla bu kadar basit bir şekilde ele alınamaz. Doğal sermaye, beşeri sermaye ve üretim sermayesi birbirine bağlıdır ve bir dereceye kadar birbirlerini tamamlamaktadır (Daly, 1994:181). Disiplinler arası bir dal olan çevre iktisadının iki temel amacı vardır: 1) İnsan aktivitelerinin ekolojik olarak sürdürülebilirliğini sağlamak, 2) Çeşitli canlı türleri, gelecek nesiller ve şu anki nesil arasında kaynakların eşit ve optimal dağılımını sağlamak.

Çevre iktisadının en önemli dalı olan kaynak iktisadı, optimal kaynak kullanımı ve tüketimi konularında refah ekonomisi prensipleri belirleyerek uygulamaya koyar. Kaynakların topluma olan değer ve faydasını maksimize etmek en büyük hedeftir. Yenilenebilir kaynaklar çerçevesinde; kaynakların kullanım seviyesi, kaynakların yeniden oluşum seviyesini hiçbir zaman aşmamalıdır. Tükenebilir kaynaklar açısından, kaynakların optimal tüketim seviyesinin belirlenmesi gerekir. Bu yaklaşım; fiyatlar, kredi ve döviz kurları gibi ekonomik düzenlemeleri ve çevresel ilişkileri dikkate alan en iyi doğa yönetiminin gereğini vurgulamakta ve bu yönde politikaların uygulanmasını istemektedir (Pearce ve Turner, 1990:53). Onlara göre doğal sermaye; insan refahının en önemli destekleyicisi, en iyi atık emicisi, kaynak arzı sağlayan yaşam-destek sistemi, hoş ve konforlu bir hayatın temel kaynağıdır. Doğal sermayenin korunmasında temel kural, kaynak stokları zaman içerisinde sürekli olarak var olmalıdır. Yenilenebilir kaynak stoğu zaman içinde azalmamalı, tükenbilir kaynakların bitmesi durumunda yenilenebilir kaynaklar ve insan yapımı sermaye miktarı arttırılmalı, bu şekilde tükenen kaynaklar telafi edilmelidir. Bu nedenle bu durum, “zayıf sürdürülebilirlik” olarak ifade edilir (Turner vd., 1994:30).

³ Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin dört önemli durum söz konusudur: oldukça zayıf, zayıf, güçlü ve oldukça güçlü sürdürülebilirlik. Oldukça zayıf sürdürülebilirlik olgusu; insan yapımı sermaye, doğal sermaye ve diğer sermaye türleri arasında mükemmel bir ikamenin olduğu düşüncesini ifade eder. Bu nedenle bu kural çerçevesinde sermaye stoğunun tüm düzeylerinin korunması gerekir. Buna göre, bir ülke kendi sermaye stoğundaki aşınmayı dengeleyebilirse sürdürülebilir bir kalkınma yolundadır. Zayıf sürdürülebilirlik düşüncesine göre, insan yapımı sermayenin çevresel sermaye ile tam ikamesi söz konusu değildir. Ancak, ekosistemin istikrar ve esnekliğinin sağlanması için çevresel sermayenin korunması gereken bir minimum düzeyi vardır. Güçlü sürdürülebilirlik, çevresel sermayenin tamamıyla desteklenmesi gerektiğini, bu konuda mükemmel bir bilginin olduğunu kabul eder ve buna göre çevre oldukça değerli bir varlıktır. Ayrıca, sermayenin tüm düzeylerinin korunması yeterli değildir, ikamesi olmayan çevresel sermayenin de korunması gerekir. Son olarak oldukça güçlü sürdürülebilirlik düşüncesine göre, ekonomik sistem sıfır nüfus artışıyla birlikte termodinamik sınırların belirlediği durağan durum içerisinde sürdürülebilir (Sathiendrakumar, 1996:153-154).

Tablo 1, ekonomik ve ekolojik sistem ilişkisi, doğal sermayenin tanımlanması ve korunması, kıtlık ile mücadele ve sürdürülebilirlik konularına ilişkin buraya kadar ele alınan teorilerin özeti niteliğindedir.

TABLO 1: GELENEKSEL EKONOMİK YAKLAŞIMLAR VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Ekonomik yaklaşımlar	Ekonomik-ekolojik sistem ilişkisi	Doğal sermaye	Doğal sermayenin korunması	Kıtlığa çözüm	Sürdürülebilirlik
Neoklasik İktisat	Birbirinden bağımsızdır.	Doğal sermayeye fazla önem vermez. Fiziki kaynaklar, tükenebilir ve yenilenebilir kaynaklar söz konusudur.	Dışsallık olarak görülen kirliliğin önlenmesi, vergiler ve piyasa sistemi ile korunma sağlanır.	Teknik değişim ve dönüşüm, kaynakların etkin kullanımı ve ikamesi ile kıtlık çözülebilir.	Toplam varlık düzeyi ve servet stoğu zaman içinde değişmemelidir, “oldukça zayıf sürdürülebilirlik” söz konusudur.
Çevre İktisadı (Kaynak İktisadı)	Karşılıklı etkileşim vardır.	İnsan refahının temeli, kaynak arzı sağlayan temel faktör konumundadır.	Çevrenin dayanma kapasitesi sınırları dahilinde koruma söz konusudur.	Tükenebilir ve yenilenebilir kaynaklar arasındaki ikame ile çözülebilir.	Yenilenebilir kaynaklar yenilenemeyen kaynaklar yerine ikame edilmelidir, “zayıf sürdürülebilirlik” söz konusudur.

Kaynak: England, 2000:425; Turner vd., 1994:24-26; Pearce ve Turner, 1990:52-54; Daly, 1991:160-162.

3. YENİ YAKLAŞIMLAR ÇERÇEVESİNDE BÖLGESEL SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Geleneksel yaklaşımların sürdürülebilir kalkınmayı genel olarak incelemesi, bölgesel kalkınmaya uyarlanabilecek spesifik bir yapı geliştirememesi 1990'ların ortasından itibaren bölgesel sürdürülebilir kalkınmaya ilgi duyulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda; Smutko (1996), Collades ve Duane (1999), Medhurst (2003) tarafından geliştirilen bölgesel sürdürülebilir kalkınma modelleri üzerinde durulabilir. Söz konusu modellerin ortak özelliği, bölgesel dinamikler üzerinde yoğunlaşması ve aşağıdaki sorulara yanıt aramalarıdır:

- Doğanın farklı kategorilere ayrılmasının nedeni nedir?
- Doğal sermaye; bölgenin yaşam kalitesi, hayat standartları ve refahını kısaca kalkınma düzeyini nasıl etkiler?
- Hangi alternatif bölgesel kalkınma yolları sürdürülebilir özelliktedir?
- Sürdürülebilir kalkınma bölgesel bazda nasıl gerçekleştirilebilir?

Smutko'ya göre bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın tanımlanması, ölçülmesi ile ilgili sorunları da beraberinde getirir. Bu tür bir kalkınma; bölgenin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerinin göz önünde bulundurulmasını gerekli kılar (Smutko, 1994a:26). Ülkeler genelde ekonomik kalkınma alternatiflerine yönelik çeşitli tercihler yaparlar. Bu tercihler içerisinde daha sürdürülebilir bir kalkınma yolunun belirlenebilmesi için, öncelikle sürdürülebilir kalkınma alternatiflerini karşılaştırabilecek bir metoda (modele) ihtiyaç vardır (Smutko, 1994b:68). Bir sürdürülebilir kalkınma modelinin ekonomik büyümeye yön verecek şekilde uygulanması bölgesel kaynaklar ve unsurların bunu desteklemesi durumunda etkili olabilecektir (Smutko, 1996a:55).

Tüm coğrafi alanlara ilişkin tek bir sürdürülebilir kalkınma ölçütü kullanmak mümkün olmadığı gibi, pek çok alternatif ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik göstergeler; yerel tercihler, ilgi duyulan ekonomik aktiviteler, yerel kaynakların sınırlı olması ve kaynak uyumu gibi faktörlere bağlı olarak belirlenebilir (Smutko vd., 1993:45). İngiliz Doğa Koruma kurumu tarafından sürdürülebilir kalkınma göstergelerine ilişkin ekolojik, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç kategoriden oluşan çalışılabilir bir set geliştirilmiştir. Her bir kategori için ayrıca verimlilik, çeşitlilik ve istikrar göstergeleri olmak üzere bir alt grup tanımlanmıştır (NATURE CONCERNANCY, 1994:24). Smutko çalışmalarında sadece ekolojik ve ekonomik göstergeleri dikkate almıştır. Alternatif kalkınma senaryolarının ekonomik ve ekolojik özelliklerini belirleyebilmek için bir input-output yapısı geliştirmiştir. Ekolojik çeşitlilik, ekonomik verimlilik ve ekonomik istikrar konularında kalkınma alternatiflerinin etkilerini tahmin edebilmek için farklı analitik teknikler kullanmış, böylece ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik indeksleri oluşturmak mümkün olmuştur. Metodoloji, Virginia eyaletinin Northampton bölgesine ilişkin alternatif kalkınma yolları denenerak test edilmiştir. Burada Northampton bölgesine ilişkin iki ekonomik kalkınma senaryosu üzerinde durulmuştur: 1) bölgeye para girdisi sağlayan ve önemli ölçüde ziyaretçiyi cezbetme özelliğine sahip doğa odaklı turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi, 2) istihdam artışı sağlayabilmek için sebze işleyen endüstrilerin canlandırılması (Smutko, 1996b:3-4; Smutko vd., 1993:24-26).

Sonuç olarak, her bir sürdürülebilirlik göstergesine ilişkin hem turizm hem de sebze işleyen endüstriler ile ilgili olarak bir sürdürülebilirlik indeksi oluşturulmuştur. Bu indeks değerleri karşılaştırıldığında doğa odaklı turizm senaryosunun diğerine oranla daha yüksek bir başarı yakaladığı görülmüş, bu nedenle bu alternatif daha sürdürülebilir bir kalkınma alternatifi olarak değerlendirilmiştir.

İkinci örneği teşkil eden Collades ve Duane (1999) modeli, bölgesel düzeyde doğal sermayenin farklı türleri ile insan refahı üzerindeki uzun dönemli etkileri arasında teorik bir ilişki kurarak bu alandaki boşluğu doldurur. Kalitatif bir

özelliğe sahip bu kalkınma modeli, sürdürülebilir bölgesel kalkınmayı destekleyen kurumların oluşumuna temel oluşturur. Bölgesel yaşam kalitesi ile doğal sermayenin spesifik türleri arasında ilişki kuran model; bölgesel politika, kalkınma ve değerlendirmeler için temel bir yapı niteliğindedir. Model genel olarak çevre iktisadı üzerine kurulmuş olup, alternatif bölgesel kalkınma yollarının sürdürülebilirliğini ortaya koymaktadır (Collados ve Duane, 1999:443). Modelde doğal sermaye, hizmet sunma yeteneğine bağlı olarak üç kısma ayrılmıştır⁴.

Doğal sermaye, bir bölgenin yaşam kalitesini birbirini tamamlayan iki şekilde destekler: Birincisi, ithal edilemeyen yani bölge dışından getirilemeyen çevresel hizmetler sunarak. İkincisi, insan kontrollü üretim sistemleriyle doğal kaynak sağlayarak⁵. Yaşam kalitesi üzerinde etkili olan bu iki yönün farklı kombinasyonları, bölgenin kalkınma yolunu da belirleyecektir. Eğer bölge kendini yeniden yapılandırmak ve çevresel hizmetlerin üretilmesi için oldukça gerekli olan kritik doğal sermayeyi kullanırsa, uzun dönemde yaşam kalitesini olumsuz etkileyecek bir kalkınma yoluna girmiş olacaktır. Onun yerine, ekosistemin çevresel hizmetler üretmesini sağlayacak şekilde kendi doğal sermayesini kullanırsa, uzun dönemde yaşam kalitesini geliştirecek bir kalkınma yolunu tercih etmiş olur.

Özetle Collados-Duane yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınmaya farklı bir perspektif getiren, doğal sermaye ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi bölgesel bazda inceleyen güçlü bir sürdürülebilir kalkınma modelidir. Bu modelin

⁴ Bunlar; hayati öneme sahip doğal sermaye, kritik doğal sermaye ve ikamesi mümkün olmayan doğal sermaye olmak üzere üç kısımda ele alınabilir. Hayati önemi olan doğal sermaye; yeme, içme gibi insanlığın devamı için gerekli olan hizmetlerin üretiminde insanların kullandığı doğal sermayedir. Bu sermayeye olan ihtiyaç, nüfus büyüklüğü, beklentiler ve teknolojiye bağlıdır. Doğal sermayenin önemlilik durumu, bölge tarafından belirlenmelidir. Kritik doğal sermaye; yaşam destekli çevresel hizmetler sunan ve yaşamın devamı için gerekli olan doğal sermaye türüdür. Pek çok canlı türü için doğal bir ortam sağlayan ormanlar, göller, ırmaklar ve ekosistemler örnek olarak verilebilir. Bu tür doğal sermayenin kalitesini doğa belirler. İkamesi mümkün olmayan doğal sermaye ise, insan yapımı sermaye ile ikame edilemez. Toprağın, kuşlar ve böceklerin yeniden oluşum ve üremesini sağlayan ve onların yaşam yerlerini belirleyen ormanlar örnek olarak verilebilir. (Collados ve Duane, 1999:451-452).

⁵ Bölgenin yaşam kalitesini etkileyen hizmetler, insan yapımı hizmetler ve çevresel hizmetler olarak iki kısımda ele alınabilir. İnsan yapımı hizmetler, insanlar tarafından doğrudan gerçekleştirilen ve tüketim sürecinde çeşitli mallar vasıtasıyla doğan hizmetlerdir (Collados ve Duane, 1999:450). Çevresel hizmetler ise, doğal sistemler tarafından gerçekleştirilen fonksiyonları kapsar. Bunlar genelde bölge dışından getirilemez, insanların yaşadığı çevrenin önemli bir parçasını oluşturduğundan yaşam kalitesinin de bir parçası haline gelmişlerdir. Bunlar da kendi arasında ikiye ayrılır. Birincisi, yaşam destekli çevresel hizmetler. Bu hizmetler, tüm yaşam biçimlerinin korunması ve doğal sistemlerin yeniden oluşumu için gereklidir. İkincisi, diğer çevresel hizmetlerdir. Bunlar, yaşam kalitesini etkiler ancak ekolojik sistemin kendi kendine varlığını sürdürmesi ve yeniden yapılanmasına yardımcı olmaz. Bunlar, beşeri düzenlemelerle gerçekleştirilemeyen estetik çevresel hizmetleri kapsar.

uygulaması göstermektedir ki; yalnızca 51 olası bölgesel kalkınma yolu vardır, bunların yalnızca 32 tanesi sürdürülebilir bir özellik taşır. Bunların da 14'ü hem yaşam kalitesinin gelişmesini sağlar, hem de sürdürülebilir bir yapıdadır. Bu 14 sürdürülebilir kalkınma yolundan sadece 6'sına, ekonomik büyümeyle birlikte ulaşılabilir (Collados ve Duane, 1999:441). Model, sürdürülebilir bölgesel kalkınma yollarını teşvik eden kurumsal düzenlemelerin gelişmesine yardımcı olması açısından ayrıca önemlidir.

Sürdürülebilir kalkınma politikaları; ekonomik, sosyal ve çevresel politikaların (ki buna üç dinamikler yaklaşımı da denilmektedir) entegrasyonunu gerekli kılar. Bu üç dinamiğin yakın entegrasyon içinde bulunması gereği, kalkınmanın zaman içerisinde nasıl daha sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulacağı yönündeki düşüncelere de temel oluşturur. Medhurst (2003) tarafından geliştirilen dört sermaye yaklaşımı⁶, sosyal refah sağlayan hizmetlerin temelinde yatan unsurlar üzerinde yoğunlaşma imkanı sunar. Bu bağlamda, kişi başına varlık yada sermaye stoğu zamanla sabit kalıyor yada artıyorsa, kalkınma sürdürülebilir olarak kabul edilir (Medhurst, 2003:2). Bir başka tanımlamaya göre sürdürülebilir kalkınma (operasyonel tanımlama), kişi başına sermaye stoğunda bir azalmaya neden olmadan insan refahını arttıran hizmet ve faydaların sağlanmasıdır. Burada sermaye-varlık stoğu, insan refahını destekleyen mal ve hizmet akışını sağlar.

Dört sermaye modeli, sosyal refahın artırılması gereğini ortaya koymaktadır. Bu modelde sosyal refah, farklı sermaye stoklarının kullanılmasından doğan fayda ve hizmetler akımı ile sağlanır. Modelin sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması anlamında, kişi başına hiç azalmayan sermaye olgusunu kabul etmesi, politika analizlerine temel oluşturur. Varlıklar stoğu ve hizmetler akımının birbirinden ayırılması, farklı sermaye türleri yönetiminin sosyal refahı nasıl destekleyeceğinin anlaşılması açısından önemlidir. Bu nedenle model, üç temel dinamiğin tanımlanmasından daha da ileri gitmiş, hizmetlerin politika sonuçlarını nasıl etkileyeceğini anlamaya çalışmıştır. Modelde sosyal sermaye ve beşeri sermayenin birbirinden ayırılması, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal dinamiğinin gelişmesini sağlar. Bu ayırım, bireysel ve toplumsal refahın faydaları arasındaki farkların daha detaylı anlaşılmasına imkan sunar. Bu nedenle model, uygun politika tepkilerinin daha detaylı değerlendirilmesini sağlar (Medhurst,

⁶ Bu yaklaşımda; insan refahının sürdürülmesini sağlayan dört sermaye türü üzerinde durulur. Bunlardan ilki olan üretilmiş (yada insan yapımı) sermaye, ekonomik sermayeyle aynı anlamda kullanılır. Doğal (yada çevresel) sermaye, sosyal refah hizmeti gören tüm ekosistem ve doğal kaynak türlerini içerir. Beşeri sermaye; sağlık, motivasyon, yetenek ve tecrübelerle dayalı olarak insanların verimlilik potansiyellerini kapsar. Sosyal sermaye ise; insanları kaynaklara ulaşma, genel problemleri çözüme ve sosyal uyum sağlamaya yönlendiren sosyal güven, normlar, formal-informal ağları içine alır (Medhurst, 2003:2-3)

2003:12-13). Bu açıklamalara dayanarak modelin güçlü yönlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Model, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel dinamiğininin-ekonomik, sosyal ve çevresel- analizlerde kullanılabileceğini göstermektedir.
- Model, sadece varlık yada kaynak stoğu değil, hizmetler akımı üzerinde de yoğunlaşmaktadır.
- Model, üç sürdürülebilir kalkınma dinamiğinin, program ve proje belirleme, uygulama ve izlemede dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Böylece bölgesel bazda sürdürülebilir kalkınma modellerine örnek oluşturması açısından üç farklı model üzerinde durulmuştur. Söz konusu modeller, konunun teorik olarak anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Ancak bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın daha iyi kavranabilmesi, bu konuda gerçekleştirilen program ve projelerin uygulama sonuçlarının değerlendirilmesini gerektirir. Bu bağlamda bir sonraki bölümde; gerek AB düzeyinde gerek se ulusal düzeyde gerçekleştirilen bölgesel program ve projeler değerlendirilmiş ve önemli bulgulara ulaşılmıştır. Bu sonuçların en önemli özelliği, bölgesel sürdürülebilir kalkınma politikalarına yol gösterici olmasıdır.

4. AB'NDE BÖLGESEL SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA UYGULAMALARI VE ETKİNLİĞİ

AB'nde ekonomik ve sosyal birleşmeyi desteklemek amacıyla kullanılan temel araçların başında Yapısal Fonlar ve Avrupa Yatırım Bankası gelir. Bu araçlar, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde de önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir⁷. AB'nin 2000-2006 periyoduna yönelik Yapısal Fonlar düzenlemelerinin; geleceğe dönük program ve projelerin ekonomik kalkınma, istihdam yaratma, sosyal dışlanmışlık sorunuyla mücadele gibi temel Yapısal

⁷ AB'nin uzun dönemli finansal kurumu olan Avrupa Yatırım Bankası; doğal kaynak yönetimini geliştirerek ve kirliliği azaltarak AB'nin dünyanın diğer ülkeleri üzerindeki ekolojik etkisini azaltma ve iklim değişimi gibi çevresel konulara global ve bölgesel bazda yaklaşır. AB'nin sürdürülebilir kalkınma uygulamalarını desteklerken üç temel önceliğe dikkate eder. Bunlar; AB'nde dengeli kalkınmayı güçlendirecek az gelişmiş bölgelerdeki projelerin desteklenmesi, AB 8'nci Çevresel Faaliyet Programı (2000-2010) na bağlı olarak yaşam kalitesinin geliştirilmesi, doğal ve şehir ortamının korunması ve geliştirilmesi, son olarak büyüme ve istihdam için yenilikler ve bilgi odaklı ekonominin geliştirilmesi. Bunların yanısıra; endüstriyel ekipmanların üretilmesi ve AR-GE için finans dahil yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik kredileri gelecek 5 yıl için iki katına çıkarmıştır. Banka AB Entegre Ürün Politikası bağlamında doğal kaynaklar ve atıkların kullanımı ve ekonomik büyümeye kazandırılması çalışmalarını da destekler. Ayrıca daha sürdürülebilir taşıma türlerine yönelik finansal hizmetleri vardır (EIB, 2002:3-4).

Fonlar hedeflerini desteklemesi; kalkınmanın ekonomik olduğu kadar sosyal ve çevresel yönlerini de içermesi gerektiği pek çok agendada önemle vurgulanmaktadır.

AB'nde kalkınma program ve projelerinin şekillenmesinde bölgesel sürdürülebilir kalkınma önemli bir hedefdir. Bölgesel programlar arasında yer alan LEADER, INTERREG, EQUAL ve RECITE-II programları sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi hedefine hizmet etmektedir (Molitor, 2004:1). Bu programlar; kırsal alanlardaki faaliyetleri destekleme, tarım, turizm ve kültür alanındaki projeleri faaliyete geçirme amacını taşır. Söz konusu programlar çerçevesinde Avrupa düzeyinde pek çok proje uygulamaya konmuştur (Kluge ve Schramm, 2002:2).

Moss ve Fichter (2002) çalışmasında AB Yapısal Fonları tarafından desteklenen başta Fransa olmak üzere, Almanya, İngiltere, İsveç ve Hollanda'dan toplam 12 bölgeyi analiz etmiştir. Bu bölgeler; Highlands ve Islands, Norra Norrlandskusten, Odermündung, Anhalt-Bitterfeld-Wittenberg, Groningen-Drenthe, West Cumbria and Furness, Eastern Scotland, Aquitaine, Haute-Normandie, Midi-Pyrenees olarak sıralanabilir. Burada sürdürülebilir kalkınmanın bölgesel düzeyde pratik uygulamalara nasıl dönüştürülebileceği üzerinde durulmuştur. Bu bölgelerde gerçekleştirilen uygulamaların Yapısal Fonların prosedürü ve spesifik programlarının ihtiyaçlarıyla uyumlu olması hayati önem taşır. Çalışma ayrıca, sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin bölgesel bazda Yapısal Fonların program ve uygulamalarına nasıl entegre edilebileceği yönünde önemli bilgiler sunmaktadır (Moss ve Fichter, 2002:1). Bu çerçevede Yapısal Fonların programları ile ilişkili olarak bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın nasıl desteklendiği; yeni metodların geliştirilmesi, program hedeflerinin yeniden belirlenmesi ve yönetim araçlarının uyumu ve prosedürün daha büyük katılımlar ve diyaloglara açılımı bağlamında ortaya konmuştur. Analize konu olan bölgeler incelendiğinde sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde karşılaşılan sorunların üstesinden daha kolay gelebilmek için aşağıdaki tedbirlerin alınması gerektiği ortaya çıkmıştır (Moss ve Fichter, 2002:2-3):

- Ortak bir sürdürülebilir kalkınma anlayışının paylaşılması,
- Sürdürülebilirliğin ölçülmesine ilişkin çeşitli araçların geliştirilmesi,
- Sürdürülebilirliğin gerçekleşmesi için çeşitli ortaklıklar ve işbirliğinin sağlanması,
- Yapısal Fonların program yönetim prosedürünün iyileştirilmesi,
- Politika araçlarının bölgesel sürdürülebilir kalkınma ile ilişkisinin kurulması.

Söz konusu bölgelerde ortak bir sürdürülebilir kalkınma anlayışına sahip

olabilmek için öncelikle bölgesel aktörler ve dinamiklerin sürdürülebilir kalkınmaya ilgisinin oluşması ve bu konudaki temel prensiplerle uyumunun sağlanması gerekir. Bunun için bölge yada yörenin spesifik ihtiyaçlarının ön plana çıkarılması sağlanmalıdır. Sürdürülebilirliğin ölçülmesi için geliştirilen temel araçlar arasında program değerlendirme uygulamaları, proje seçim kriterleri ve gösterge sistemleri yer alır. Bunlar, bölgesel ortaklar arasında ortak bir sürdürülebilirlik anlayışının gelişmesi ve sürdürülebilirlik projelerine ilginin artmasına yardımcı olabilir. Sürdürülebilir kalkınma sürecinde ayrıca, ortaklık ve işbirliğine gidilmesi hedeflere ulaşmayı kolaylaştırır. Bu bağlamda aktörler, faaliyet gösterecekleri bölgedeki potansiyel ortakları, uygulama prosedürü ve potansiyel yapıyı göz önünde bulundururlar. Diğer taraftan Yapısal Fonlar prosedürünün geliştirilmesi ve politika araçlarının bölgesel sürdürülebilir kalkınma ile bağının kurulması sürdürülebilir kalkınma uygulamalarında etkinliği arttıracak diğer önlemlerdir.

1980'li yıllardan itibaren Yapısal Fonların sürdürülebilir kalkınmayla ilgili AB program ve politikalarında önemli bir yer teşkil ettiği bilinmektedir. Yapısal Fonlar-sürdürülebilir kalkınma ilişkisini konu alan bir diğer çalışma Roberts (2001) tarafından yapılmıştır. Roberts (2001), Üçüncü Çevresel Faaliyet Programı (1982-1986)'ndan beri çevresel konuların AB programlarının ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koymuştur. Roberts (2001), Yapısal Fonları bölgesel birleşmeyi sağlayan anahtar bir politika aracı olarak daha spesifik ele almış, alansal bir birim, bir yönetim yada planlama birimi olarak bölgesel kalkınmayla olan ilişkisini incelemiştir. Ona göre bölge; çok çeşitli kaynak, aktivite ve ekosistemi içine alabilen büyük bir alanı teşkil ettiğinden sürdürülebilir kalkınmanın başlaması ve gelişmesi için önemli bir birimdir (Roberts, 2001:66). Roberts (2001) çalışmasında Yapısal Fonların, bölgesel sürdürülebilir planlama ve kalkınma uygulamalarını daha etkin ve kapsamlı destekleyebilmesi için aşağıdaki anahtar bilgileri sonuç olarak ortaya koymuştur. Bunlar:

- Araştırmanın, sürdürülebilir kalkınmayla ilgili anahtar konuları kapsamlı ve yeterli bir şekilde ele alan teori, model ve uygulamaları içermesi gerekir.
- Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin bölgesel planlama ve kalkınma faaliyetlerine etkin şekilde entegre edilmesi sağlanmalıdır.
- Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, aktör ve dinamikler arasında ortaklık ve işbirliğine dayalı olarak gerçekleştirilebilir ve geliştirilebilir.
- Bölgesel aktivitelerin, genel tecrübe ve tehlikeleri kapsayacak şekilde birlikte ele alınması gerekir.

AB'nde birlik düzeyinde olduğu gibi, ulusal bazda kalkınma program ve

Projelerinin şekillenmesinde de bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın fonksiyonu büyüktür. Burada ulusal bazdaki uygulamalara örnek teşkil etmesi açısından Almanya, İsveç ve Avusturya örnekleri üzerinde durulmuştur.

4.1. Almanya Örneği

Avrupa Birliği'nde günümüz işletmeleri genelde esnek, dinamik, belirli mal ve hizmetlerde esnek uzmanlaşma sergileyen bir özelliğe sahiptir. Yenilikler, işletmeleri yeni yapılanmalara ve diğer işletmelerle yeni ilişkiler kurmaya zorlamaktadır. Bu gelişmeler son on yılda sürdürülebilir kalkınma için de tartışılmaya başlanmıştır (Molitor, 2004:3). 1998-2002 yılları arasında Alman Eğitim-Öğretim Bakanlığı tarafından 15 sürdürülebilir kalkınma projesi desteklenmiştir. Söz konusu projeler; bölgesel yiyecek üretimi ve tüketimi, bölgesel mal ve hizmet akımı, bölgesel işletme ağları ve yenilikleri konularında sürdürülebilir kalkınmanın nasıl gerçekleştirilebileceğini ortaya koyması açısından önemlidir. Diğer taraftan Alman Bölgesel Kalkınma Ofisi tarafından bugüne kadar desteklenen toplam 400 bölgesel sürdürülebilir kalkınma projesinden yaklaşık 100 tanesinin 4 yıllık performansı değerlendirilmiş sonuçta; tarım, gıda, turizm, kültürel inisiyatifler, enerji ve yeni teknolojiler alanlarıyla sürdürülebilir kalkınmanın sınırlı kaldığı tespit edilmiştir.

'Geleceğin Bölgeleri' örneğinde olduğu gibi Almanya'da hayata geçirilen ulusal programlar, aktörleri o şekilde belirlemektedir ki, projelerden elde edilebilecek faydalar maksimum düzeye ulaşabilsin. Bu projede belirtildiği gibi, bölgesel piyasalar yaratmak ve bu piyasaları stabilize hale getirmek son derece önemlidir. Bölgesel piyasalar genelde organik çiftçilikle bağlantılı tarım alanında oluşturulmaya çalışılır. Bu durumda çoğu tüketici sağlıklı gıda ürünlerini tercih edeceğinden çevre ile barışık bir üretim ve bölgesel dağıtım birbirini destekleyecektir. 'Bölge için' sloganıyla yola çıkan pek çok aktör, böylece kendi aktivitelerini bölgesel ekonomik dönüşüm ile alternatif enerji kaynaklarının kullanımı ve el sanatları alanlarına yayma imkanı bulacaktır. Bu proje sayesinde tarım ve gıda işleme alanlarında 30 değişik iş imkanının doğduğu belirtilmektedir (Molitor, 2004:4).

Almanya'da bölgesel gıda üretimi ve tüketimi alanlarına ilişkin sürdürülebilir kalkınma projeleri sayesinde pek çok yerel ve bölgesel faaliyet başlamış, çiftçiler yerel olarak ürettikleri ürünleri yerel-bölgesel müşterilere ve kurumlara kolaylıkla satabilmiştir. El sanatları bölge içinde gelişmiş ve ürünler kolayca pazarlanabilmiştir. Kereste fabrikaları, marangozlar ve mobilya üreticileri arasında yeni anlaşmalar ve birleşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece bölgesel aktörler ve dinamikler arasındaki işbirliği ve ortaklıklar, bölgesel sürdürülebilir kalkınma faaliyetlerinin temelini oluşturmuştur.

Bölgesel ekonomik kalkınma ve ağ oluşumu alanlarına yönelik Avrupa ve ulusal programları, şehir ve kırsal alanlarda iş ve endüstri faaliyetlerini desteklediği gibi, otomotiv, sağlık ve bio-teknoloji ile ilişkili çeşitli projeler başlatmıştır. Almanya'nın Leipzig bölgesi, önceleri otomobil üretiminde sıradan ve geleneksel yöntemlerin kullanıldığı bir yerleşim yeri iken, 'Auto-Region Leipzig' projesi sayesinde günümüzde bölgesel düzeyde ekonomik kalkınma ve ağ oluşumunda oldukça gelişmiş bir yapıya kavuşmuştur. Böylece söz konusu bölge, kendi görünüşünü, kalkınma hedeflerini ve bir dereceye kadar yönetim sınırlarını yeniden şekillendirmeyi başarmıştır.

4.2. İsveç Örneği

Sürdürülebilir kalkınmanın farklı sektör ve sosyal alanlardan çeşitli aktörlerin işbirliğine dayalı aktiviteleri gerektirdiği önemli bir olgu olarak tartışılmaktadır. İki veya daha fazla organizasyon arasında gönüllü işbirliği anlamındaki çeşitli ortaklıklar, pek çok ulusal ve uluslar arası agenda da sürdürülebilir kalkınmaya giden alternatif bir yol olarak görülmektedir (Long ve Arnold, 1995: 6). İşbirliğine dayalı yaklaşımlar, çevresel dönüşüm ve sürdürülebilirlik tartışmalarını şekillendiren en temel kuramlardandır. İsveç örneği, özel-kamu sektörü ortaklığının sürdürülebilir kalkınma için ne derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. İki İsveç bölgesinde (Kalmar ve Vesternorrland) gerçekleştirilen projeler, farklı yerel ve bölgesel aktörler arasındaki işbirliği ve ortaklığın sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkilerini ve gerekli şartlarını ortaya koymaktadır. Bir taraftan yerel ve bölgesel otoriteler arasında diğer taraftan da Kobi'ler arasındaki ortaklık ilişkileri ve bu tür ortaklıkların öğrenme ve yeniliklere dolayısıyla da sürdürülebilir kalkınmaya neden olup olmayacağı ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu projelerde analiz edilen ve incelen bölgesel ortaklıklar, kamu ve özel sektör organizasyonlarının aktif katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Burada kamu sektörünün ağırlığının olduğunu belirtmek gerekir. Bölgesel kalkınma programlarıyla bağlantılı ortaklıklar hariç, yerel otoritelerin katılımının üst düzeyde olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Kobi'ler ve diğer özel sektör aktörlerinin yoğunluk kazandığı kamu kesiminin aktif yer almadığı ortaklık projeleri de söz konusudur. Kamu kesimi bu tür projelere fon sağlama görevi üstlenmiştir. Genel olarak bakıldığında kamu kesimi tarafından başlatılan kamu-özel kesim ortaklığı projelerinde Kobi'lerin ön planda olduğu görülmektedir (Von Malmberg, 2003:7). Projeler genel olarak değerlendirildiğinde; İsveç'te bölgesel sürdürülebilir kalkınma için kamu-özel sektör ortaklığı ve işbirliğine aktörleri sevk eden temel faktörler; ekonomik kalkınma, ekonomik rekabet ve sosyal nedenlerdir.

İlginçtir ki, yerel ve bölgesel kamu otoriteleri tarafından başlatılan bu ortaklıkların hemen hepsinde Kobi'ler kısa dönemde rekabet gücü kazanmak, uzun

dönemde de organizasyon yeteneğini geliştirmek yada yerel-bölgesel toplumla sosyal ilişkilerini geliştirmek gibi önemli amaçlar için bu ortaklıklara girişmektedirler. Sürdürülebilir kalkınma için girişilen bölgesel kamu-yerel sektör ortaklığında yer alan aktörler arasında gelişen asimetrik ilişkilerin etkisi de ortaya çıkmıştır. Bu tür ilişkilerin kamu-özel sektör aktörleri arasındaki ortaklık faaliyetlerini sınırlandırdığı görülmüştür. Ayrıca bölgedeki aktörler arasında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farklı anlayışların olduğu belirlenmiştir.

Kamu-özel sektör ortaklığında işbirliğini sağlayan sürükleyici güçler her zaman başarılı bir ortaklığa neden olmayabilir. Sadece belli şartlar gerçekleştiğinde işbirliğinin verimli, projelerin etkin olabileceği İsveç uygulamalarında ortaya çıkan bir diğer sonuçtur. İsveç örnek bölgelerinde gerçekleştirilen projelerin sonuçlarından yola çıkarak, bölgesel kamu-özel sektör ortaklığının dört temel şartı olduğu söylenebilir. Bunlar (Von Malmborg, 2003:9):

- Organizasyonel katılım yeteneği,
- Aşağıdan yukarıya, yerelden merkeze doğru yönelen bir bakış açısı ve gerçekçi hedefler,
- Proje yeteneği ve
- Karşılıklı güven.

Diğer taraftan İsveç'in Dalarna bölgesi, 1995'te kurulan Dalarna Doğal Kaynak Merkezi'nin çalışmalarıyla sürdürülebilir kalkınmanın merkezi haline gelmiştir. Bu kurumun çalışmaları daha çok bölgede çevre odaklı bir ekonomiye geçişi sağlama yönündedir. Sürdürülebilir bir iş ve işletme ortamı bölgedeki KOBİ'ler, yerel otoriteler ve yerel toplumun aktif katılımıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Clement, 2003:8). Bu bağlamda işletmelerin çevresel faaliyetlerinin desteklenmesi, insanların bilgi ve katılımının artırılması, araştırmaya teşvik, iş, araştırma ve eğitim için önemli bir yerleşim yeri olan Vassbo'nun geliştirilmesi yönündeki projeler desteklenmiştir.

4.3. Avusturya Örneği

Avusturya'da politik ve idari yapının federatif bir özelliğe sahip olması, sürdürülebilir kalkınmada bölgesel yaklaşımlara olan ilgiyi artırmıştır. Bunun sonucunda, bölgesel yaklaşımlar sürdürülebilir kalkınma için araştırma alanı haline gelmiştir. Bu araştırmaların büyük bölümü "Sürdürülebilirlik Alanları" olgusu üzerinde yoğunlaşır (Wallner ve Narodoslowsky, 1994; 1996). 1990'ların başında geliştirilen bölgesel bir sürdürülebilir kalkınma uygulaması olarak görülen bu olgunun teknolojik ve ekonomik bir tabanı vardır.

“Sürdürülebilirlik Alanları” olgusu, daha çok bir bölgenin sürdürülebilir kalkınmaya doğru giden yolunu gösterir. Burada temel vurgu, bir bölgenin var olan doğal potansiyelini kullanarak ve bölgedeki sosyal ve ekonomik aktörlere dayanarak bölgesel kalkınma sürecinin başlatılabileceği yönündedir. Böylece (Narodoslawsky, 2001:229):

- Bölgedeki ekolojik etkileri azaltmak,
- Ekolojik etkilerin global olarak azaltılmasını desteklemek ve
- Bölgenin sürdürülebilir kalkınmaya ulaşması için ekonomik ve sosyal açıdan yeniden yapılanmasını sağlamak mümkün olabilecektir.

“Sürdürülebilirlik Alanları”, Güneydoğu Avusturya’da Feldebach bölgesinde test edilmiştir⁸. 1990’ların başında söz konusu bölgede sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi yönünde önemli tereddütler söz konusuydu. Zayıf bir ekonomik yapı, bölgesel iş-istihdam yetersizliği, eğitim ve öğretimde önemli açıklar, yoğun domuz ve verimsiz mısır üretimine dayalı ekolojik sorunlar ve çarpık şehirleşme bu bölgenin diğer özellikleri idi. Ancak bir süre sonra daha temiz bir üretimi hedefleyen bir dizi proje hayata geçirildi. Bu projeler, bölgesel kaynakların kullanılması yönünde oluşan çevresel baskıları da azaltmıştır. Bunlara ilaveten bölgesel eğitim merkezi (House of the Region) ve bir araştırma merkezi (Kornberg Institute) kurulmuş, böylece bölgede sürdürülebilir kalkınma için bir temel oluşmuştur. Kornberg enstitüsü, yenilenebilir kaynakların kullanımında teknolojik alanda merkezi bir güce sahip olduğu gibi, sürdürülebilir kalkınmanın değerlendirilmesinde de önemli bir kurum özelliğindedir. Ayrıca bölgesel aktörlerle ulusal ve uluslar arası araştırma kurumları arasında köprü olmuştur (Wallner ve Narodoslawsky, 1994:168-169).

Enstitü tarafından önemli teknolojilere yönelik yapılan araştırmalar, bölgenin temel varlıkları ve değerleri korunarak, doğal potansiyelin sürdürülebilir kullanımına imkan sağlamıştır. Projelerden birisi, yeşil çimenden çeşitli ürünler elde edilmesine diğeri ise tahıl ürünü artıklarından istifade edilmesine yönelik olarak gerçekleşmiştir. Bölge ilerleyen yıllarda önemli bir kimliğe kavuşmuştur. AB Yapısal Fonları’nın ikinci periyodunun hazırlık aşamasında, bölgesel müzakere süreci Kornberg Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylece söz konusu bölgenin güçlü ve zayıf yönleri de ortaya çıkarılmıştır (Wallner ve Narodoslawsky, 1996:222-223). Bölge Macaristan ve Slovenya’ya sınır oluşturduğu için bu iki ülkenin AB’ne girişi söz konusu bölgeye olan ilginin artmasını sağlamıştır. Zamanla ekonomi sektörü yeniden yapılanmaya ve bir dizi endüstriyel parklar

⁸ Bu bölge 760 km² ve 60.000 nüfusu ile Avusturya’da “Blezirk” adı verilen bir idari birimi temsil eder ve 55 küçük belediyeden oluşur. Bölge, temelde tahıla dayalı güçlü tarım sektörüne ve domuz eti üretimine sahiptir. Burada bir çok kaplıca olup, turizm sektörü kayda değer bir gelişme gösterememiştir (Narodoslawsky, 2001:235).

kurulmaya başlanmıştır. Bu parklar, bölgenin tarım sektörünün endüstri sektörü ile ilişkisini güçlendirmiştir.

Bu örnek uygulamada olduğu gibi araştırma, bir toplumun öğrenme sürecinin önemli bir parçasıdır ve bölgesel sürdürülebilir kalkınma için oldukça önemlidir. Ayrıca bu uygulama, araştırma kurumlarının bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir bileşeni, sürdürülebilir kalkınmanın itici gücünü teşkil ettiğini ortaya koymuştur. Bölgesel aktörler, sürekliliğin sağlanması, disiplinler arası yetenekler ile akademik işbirliği bu bölgesel sürdürülebilir kalkınma sürecinde hayati fonksiyona sahiptir. Avusturya örnek uygulaması, bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın aşağıdaki şartları gerekli kıldığını ortaya çıkarmıştır (Narodoslawsky, 2001:233):

- Doğal potansiyelin farkında olma ve gereken değeri vermek. Bunun için bölge ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahip olmak.
- Bölgenin geleceğine ilişkin uzun dönemli bir değerlendirmenin yapılması ve
- Bölge içerisinde oldukça yakın, yoğun ilişkiler ve işbölümü gerekir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada bölgesel sürdürülebilir kalkınma; çeşitli teori ve modeller ışığında değerlendirildiği gibi, AB’nde Birlik bazında ve ulusal bazda kalkınma proje ve programlarından örnekler dikkate alınarak uygulama düzeyinde de ele alınmıştır. Bu bağlamda; Smutko (1996), Collados ve Duane (1999), ve Medhurst (2003) tarafından geliştirilen bölgesel sürdürülebilir kalkınma modelleri; doğayı farklı açılardan sınıflandırmakta, doğanın önemli bir parçası olan doğal sermayenin söz konusu bölgenin kalkınma düzeyini nasıl etkileyebileceğini açıklamaktadır. Bu çalışmalar, konunun teorik olarak değerlendirilmesinde önemli etkiye sahiptir.

AB’nde, gerek Birlik düzeyinde gerek se ulusal düzeyde bölgesel sürdürülebilir kalkınma hedefi, pek çok kalkınma program ve projelerinde önceliği oluşturmaktadır. Bu bağlamda Yapısal Fonlar ve Avrupa Yatırım Bankası, Birliğin en önemli araçlarıdır. AB, Yapısal Fonları tarafından desteklenen LEADER, INTERREG, EQUAL ve RECITE-II programlarında olduğu gibi, pek çok bölgesel sürdürülebilir kalkınma projesini hayata geçirmiştir. Almanya, İsveç ve Avusturya’da gerçekleştirilen pek çok bölgesel projeden yola çıkarak konu ile ilgili önemli uygulama sonuçlarına varılabilir. Almanya’daki bölgesel uygulamalar; bölgesel piyasa ve ağ oluşturma, işletmeler arası sıkı ve güvene dayalı ilişkiler ve yeniliklerin önemini ortaya koymuştur. Diğer taraftan, kamu-özel sektör arasında işbirliğine dayalı ortaklıkların bölgesel sürdürülebilir kalkınmadaki fonksiyonu İsveç örneği ile değerlendirilebilir. Buradan çıkarılabilecek en önemli sonuç, bu tür

ortaklıkların başarısının organizasyonel katılım yeteneği, adem-i merkezîyetçi bir bakış açısı, proje yeteneği ve karşılıklı güveni gerektirmesidir. Son olarak Avusturya uygulamaları, araştırma ve araştırma kurumlarının bölgesel sürdürülebilir kalkınmanın itici gücünü teşkil ettiğini ortaya koymuştur. Bu örnek uygulama, doğal potansiyelin önemini kavrama, bölgenin geleceğine ilişkin uzun dönemli değerlendirmeler yapma ve oldukça yakın, yoğun ilişkiler ve işbirliğinin gerçekleşmesi durumunda bölgesel çalışmaların daha başarılı olabileceğini göstermiştir.

Sonuç olarak bölgesel sürdürülebilir kalkınma; yerel-bölgesel otoriteler ve dinamikler tarafından kabul görmelidir. Sürdürülebilir kalkınma uygulamaları; bölgesel kaynaklar, bölgesel aktörler ve dinamiklerin bunu kolektif olarak benimsemesi, desteklemesi ve aktif katılımı durumunda sonuç verebilecektir. İşbirliği ve güven ne ölçüde olursa, sonuçlar da o derece başarılı olacaktır.

KAYNAKÇA

Bohle, H.G., Downing, T.E., Watts, M.J. (1994), "Climate Change and Social Vulnerability: Toward a Sociology and Geography of Food Insecurity", *Global Environmental Change*, Vol. 4, No. 1, 37-48.

Clement, K. (2003), *Structural Funds Programmes as Instruments for Sustainable Regional Development: A Review of Nordic Effectiveness*, Nordic Centre for Spatial Development (Nordregio), Stockholm, 1-15.

Collados, C. ve Duane, T.P. (1999), "Natural Capital and Quality of Life: A Model for Evaluating the Sustainability of Alternative Regional Development Path", *Ecological Economics*, Vol. 30, 441-460.

Daly, H.E. (1991), *Steady-State Economics*, 2nd Edition, Island Press, Washington DC.

Daly, H.E. (1994), *Operationalizing Sustainable Development by Investing in Natural Capital*, Island Press, Washington DC.

Dyllick, T. ve Ayres, T. (2003), *Sustainability Innovations*, No: 2750, University of St. Gallen.

England, R.W. (2000), "Natural Capital and the Theory of Economic Growth", *Ecological Economics*, Vol. 34, 425-431.

EUROPEAN INVESTMENT BANK (2002), *EIB and Its Contribution to Sustainable Development*, July, 1-6.

Geldrop, J.V. ve Withagen, C. (2000), "Natural Capital and Sustainability", *Ecological Economics*, Vol. 32, 445-455.

Gibbs, D.C. ve Jonas, A. (1999), Regional Governance, Regional Development and the Environment, Paper Presented to *the Annual Conference of the Royal Geographical Society*, Leicester, January.

Islam, S.M.N., Munasinghe, M. ve Clarke, M. (2003), "Making Long-Term Economic Growth More Sustainable: Evaluating the Costs and Benefits", *Ecological Economics*, Vol. 47, No. 2-3, 1-19.

Kluge, T. ve Schramm, E. (2002), *Regional Approaches to Sustainable Economy: Potentials and Limits*, Frankfurt.

Lindley, S.J. (2001), "Virtual Tools for Complex Problems: An Overview of the Atlas, Regional Interactive Sustainability Atlas for Planning of Sustainable Development", *Impact Assessment and Project Appraisal*, Vol. 19, No. 2, 141-151.

Long, F.J. ve Arnold, M.B. (1995), *The Power of Environmental Partnerships*, Dryden: Forth Worth, TX.

Mc Evoy, D. ve Ravetz, J. (2001), "Tolkits for Regional Sustainable Development", *Impact Assessment and Project Appraisal*, Vol. 19, No. 2, 90-93.

Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J., ve Behens, W.W. (1972), *The Limits to Growth*, Universe Books, New York.

Medhurst, J. (2003), *A Thematic Evaluation of the Contribution of Structural Funds to Sustainable Development: Methods and Lessons*, Birmingham, UK.

Molitör, R. (2004), *The Role of Business and Industry in Promoting and Realizing Regional Sustainable Development*, Institute for Ecological Economy Research (IOEW), Germany, 1-18.

Moss, T. ve Fichter, H. (2002), *Regional Pathways to Sustainability Lessons in Promoting Sustainable Development in EU Structural Funds Programmes*, Schloss Seggau, Austria, 1-10.

Munasinghe, M. (1992), "Environmental Economics and Sustainable Development", *World Bank Environment Paper*, Vol. 3, Washington DC.

Munasinghe, M. ve Shearer, W. (1995), *Defining and Measuring Sustainability: The Biogeophysical Foundation*, UN University and World Bank, Tokyo and Washington DC.

Naradoslawsky, M. (2001), "A Regional Approach to Sustainability in Austria", *International Journal of Sustainability in Higher Education*, Vol. 2, No. 3, 226-237.

NATURE CONSERVANCY, (1994), *Measures of Success: Proposed "Sustainability Scorecard, International Memorandum*, Arlington, VA.

Ortolano, L. (1997), *Environmental Regulation and Impact Assessment*, John Wiley and Sons, New York.

Pearce, D.W. ve Turner, R.K. (1990), *Economics of Natural Resources and the Environment*, Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire, UK.

Perrings, C. ve Opschoor, H. (1994), *Environmental and Resource Economics*, Edward Elgar, UK.

Pezzey, J. (1992), "Sustainable Development Concepts: An Economic Analysis", *World Bank Environmental Paper*, Vol. 2, World Bank, Washington DC.

Ravetz, J. (2003), "Evaluation of Regional Sustainable Development: Methods and Tools", *Briefing Paper*, (11-13 June), Manchester, UK, 1-5.

Ribot, J.C., Najam, A. ve Watson, G. (1996), *Climate Variation, Vulnerability and Sustainable Development in the Semi-Arid Tropics*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Roberts, P. (2001), "Incorporating the Environment into Structural Funds Regional Programmes: Evolution, Current Developments and Future Prospects", *European Environment*, Vol. 11, 64-74.

Sathiendrakumar, R. (1996), "Sustainable Development: Passing Fad or Potential Reality?", *International Journal of Social Economics*, Vol. 23, No. 4, 151-163.

Smutko, L.S. (1994a), *Building a Sustainable Landscape: The Costs and Benefits of Non-Regulatory Land Protection*, Presented at an Annual Meeting of the Conservation Trusts for North Carolina, Chapel Hill, NC, September.

Smutko, L.S. (1994b), *Nature-Based Tourism as a Sustainable Development Strategy*, Presented at the NC Governors Conference on Travel and Tourism, New Bern, NC, March.

Smutko, L.S. (1996a), *Economic Impacts of Sustainable Development: Exploring the Options*, Presented at NC Association of Landscape Architects and NC Urban Forestry Council 1996 Spring Conference, April 29.

Smutko, S. (1996b), *Measuring the Regional Effects of Sustainable Development Alternatives*, North Carolina State University, North Carolina, 1-5.

Smutko, L.S., Danielson, L. ve Johnson, T.G. (1993), *The Feasibility and Economic Potential of Sustainable Development for Northampton County*, A Report to Northampton County Board of Supervisors Sustainable Development Task Force, Eastville, VA.

Stavins, R.N., Wagner, A.F. ve Wagner, G. (2003), "Interpreting Sustainability in Economic Terms: Dynamic Efficiency Plus Intergenerational Equity", *Ecological Economics*, Vol. 79, 339-343.

Turner, R.K., Doktor, P. ve Adger, N. (1994) *Sea-Level Rise and Coastal Wetlands in the UK: Mitigation Strategies for Sustainable Management*, Island Press, Washington DC.

Von Malmberg, F.B. (2003), On Public/Private Partnerships for Regional Sustainable Development, *2nd Regionet Workshop "Regional Sustainable Development: Strategies for Effective Multi-Level Governance"*, 29-31 January, Lillehammer, Norway.

Wallner, H.P. ve Narodoslowsky, M. (1994), "The Concept of Sustainable Islands: Cleaner Production, Industrial Ecology and the Network Paradigm as Preconditions for Regional Sustainable Development", *Journal of Cleaner Production*, Elsevier Science, Barking, 167-171.

Wallner, H.P. ve Narodoslowsky, M. (1996), "Evolution of Regional Socio-Economic Systems towards Island of Sustainability", *Journal of Environmental Systems*, Baywood Publishing Company, Amityville, NY, 221-240.

WCED, (1987), *Our Common Future, Commission on Environment and Development*, Oxford University Press, Oxford, UK.